

GUIA DE TREBALL ADREÇADA ALS PROFESSORS SOBRE L'ACTIVITAT "EL BLUES A L'ESCOLA"

CONFERÈNCIA-CONCERT OFERTS PER
BIG MAMA I JOAN PAU CUMELLAS

0.-INDEX

- 1.- Introducció
- 2.- Resum de la conferència-concert
- 3.- La conferència

Foto: François Berton

1.- INTRODUCCIÓ

Us proposem fer un viatge musical per tal de descobrir la música popular dels descendents dels esclaus nordamericans, **EL BLUES**, a través dels seus instruments més representatius: **la veu, l'harmonica i la guitarra**. Aquesta és una música que expressa el sofriment de l'individu immers en la fatalitat de

l'esdevenir, el dolor de la marginació, la pena més profunda..., però que alhora celebra la vida i les ganes de destil·lar tot el neguit en alegria, de transformar el plor en festa col·lectiva, de viure en harmonia. **EL BLUES** és, per tant, una música que manifesta els sentiments de l'interpret, on la tristor i el goig s'amalgamen en forma de cançons.

L'activitat musical extra-escolar que us presentem pretén apropar els/les alumnes a aquest estil, que fou originàriament creat per músics autodidactes que solien cantar i tocar després de treballar. Bona part d'aquestes persones no havia rebut cap educació, així que podem afirmar que les seves obres responen a les d'artistes en estat pur, individus amb un gran potencial creatiu que, a vegades, s'iniciaven fabricant ells mateixos els seus propis instruments.

El programa de cada sessió variarà segons l'edat dels oients, procurant incidir més en els fets històrics, si els assistents són majors de 15 anys, o bé en qüestions més plàstiques i en les diferents sonoritats i maneres d'exterioritzar els sentiments, si l'auditori és més jove.

L'exposició consta d'explicacions i d'un repertori que **BIG MAMA i JOAN PAU CUMELLAS** interpreten alternant-lo amb comentaris. Durant tota l'activitat es convidarà als/les estudiants i mestres a participar de l'audició, fent-los cantar i picar de mans marcant el ritme i vivint la música com una reunió per a gaudir-ne.

BIG MAMA : veu i guitarra www.bigmamamontse.com
JOAN PAU CUMELLAS : harmòniques

Durada d'una sessió: 50 minuts

2.- RESUM DE LA CONFERÈNCIA-CONCERT

(Les lletres en cursiva fan referència a les cançons que s'interpreten durant l'activitat)

PRESENTACIÓ: Què fem, qui som i quina música ens agrada. Proposem fer un viatge pel blues a través dels seus instruments.

BORN TO LIVE THE BLUES

QUÈ ÉS EL BLUES: Música popular dels descendents dels esclaus Nordamericans. L'essència del blues és el sentiment. Música per a descansar després de treballar. És la música del sofriment i de la celebració de la vida.

NO M'ESTIMES BLUES

ORÍGENS DEL BLUES:

-CANTS DE TREBALL: Plantacions i esclaus.

PICK A BALE OF COTTON

-RELIGIÓ: Cants espirituals i gospel.

DON'T MISS THAT TRAIN

INICIS DEL BLUES: Sorgeix a les plantacions. Intèrprets cecs, coixos, etc., que solien esperar-se a les sortides dels llocs on es pagava la setmanada dels jornalers. Alguns també van anar a les ciutats.

EL BLUES DE L'INREVÉS

UNA MÚSICA GERMANA DEL BLUES, EL JAZZ!: Apunts sobre els orígens del Jazz a Nova Orleans.

WON'T YOU COME HOME, BILL BAYLEY?

ANYS 20, LES PRIMERES GAVACIONS: Invenció del fonògraf i primers enregistraments de jazz i de blues. Les dames del blues.

NOBODY KNOWS YOU WHEN YOU'RE DOWN AND OUT

PRIMERES AGRUPACIONS DE MÚSICS DE BLUES: Les primeres bandes de blues acústic que s'ajunten per animar les festes.

THEY'RE RED HOT

MIGRACIONS: Importància dels trens pels músics de blues. El riu pels jazzmen i els desplaçaments en vaixells a través del Mississipi. El blues urbà (blues de Xicago).

ACTIVITAT QUE ES PROPOSA: Fabricació d'una guitarra amb una capsa o una paella.

MYSTERY TRAIN

L'HARMÒNICA EN EL BLUES: Explicacions d'en Joan Pau. Sorolls i sons d'animals emesos per l'harmònica. L'harmònica com a instrument ideal per a ensenyar els nens més menuts a fer música.

JOAN PAU TOCANT L'HARMÒNICA

BOOGIE WOOGIE: El blues té molts fills : Woogie Boogie, Rock'n'Roll, Hip Hop, etc.

OO BA BA LEE BA

INTÈRPRET DEL BLUES=CREADOR: Tants estils com intèrprets.

3.- LA CONFERÈNCIA

NOTA: En aquestes explicacions la conferència està ampliada per tal d'informar el professors sobre la situació històrica i l'evolució de la música afroamericana. L'exposició dels continguts pel infants o joves és una simplificació de tot el què aquí s'exposa (no us espanteu!). Malgrat tot, creiem important fer-ne esment per tal d'oferir una visió completa del Blues als mestres que, a vegades, volen aprofundir en les matèries i 'elaborar activitats complementàries o qüestionaris.

EL BLUES

PRESENTACIÓ:

Bon dia. Som dos amics a qui agrada molt un estil musical que en diuen EL BLUES. Avui ens introduïrem en aquesta música i veurem aspectes dels seus artistes. Ja que és una música molt participativa convé agafar confiança i és per això que ens presentarem: som Joan Pau Cumellas que toca les harmòniques i Big Mama a la veu i a la guitarra. Per començar a familiaritzar-nos amb aquest estil musical us interpretarem una història que ens podeu acompanyar tot picant de mans:

BORN TO LIVE THE BLUES

QUÈ ÉS EL BLUES:

En primer lloc hem de constatar que el blues és una música d'arrel popular i que tracta els sentiments, la manera d'enfrontar-se a la vida i que hi ha tantes aportacions al blues com intèrprets. El blues sorgeix del sofriment d'una gent que eren els descendents dels esclaus a Nordamèrica. Va ser gent molt humiliada i que va patir molt, però també gent amb ganes de viure. És per això que en el blues hi trobem dolor i pena, però també molta força per a celebrar l'existència.

Per tal de què us en feu una idea us interpretarem un tema que us ho il.lustrarà de forma sonora:

NO M'ESTIMES BLUES

APUNTS HISTÒRICS:

Recordeu que Cristòfor Colom va descobrir oficialment les Amèriques i que posteriorment una allau d'europaus hi anaren a colonitzar-ne els territoris. Poc a poc dominaren la població indígena, fent grans massacres, i s'instal.laren repartint-se el nou continent de la següent manera: els portuguesos ho feren a l'actual Brasil, els espanyols a tota la resta de Sudamèrica, Centreamèrica i l'actual Mèxic, i els francesos i anglesos es situaren al què avui és els Estats Units. Va autoritzar-se el tràfic d'esclaus l'any 1517 i el primer lot arribà a la zona anglesa l'any 1619. Aquests esclaus eren africans raptats de les seves terres i traslladats fins les Amèriques on eren venuts en un comerç que no s'aturà fins l'any 1808. La gent que va sobreviure a les despietades condicions de trasllat en aquelles galeres fou la gent més forta. Així doncs, aquells viatges ja foren una primera selecció on en restaven els més resistents. Un cop venuts com a esclaus i destinats a treballar en condicions extremes només en sobreviuen els que aguantaren aquella pressió física i psicològica.

APUNTS ANTROPOLÒGICS:

¿Per què el blues sorgí a l'actual zona dels Estats Units i no al Brasil o a Centreamèrica o a cap altre lloc? L'explicació podria raure en què els anglesos separaven la població africana destinada a l'esclavatge per tal d'evitar que es produïssin sublevacions. En canvi a les zones espanyoles, portugueses i franceses les tribus africanes segrestades del seu lloc d'origen eren traslladades senceres als seus punts de destí. D'aquesta manera varen poder mantenir i desenvolupar les seves tradicions i formes culturals. A la zona anglesa, però, els individus esclaus foren totalment despersonalitzats i extrets del seu món, i agruparen en una mateixa plantació gent que procedia de diverses tribus i entre ells no podien comunicar-se de cap manera més que amb gestos i sons. Els obligaren a aprendre la llengua dominadora, l'anglès, i també les seves religions (catòlica o bé baptista o metodista).

ORÍGENS DEL BLUES:

Aquells esclaus obligats a treballar de sol a sol eren gent que els agradava cantar. Els seus capataços varen observar que si els deixaven cantar mentre treballaven, produïen més. D'aquesta manera sorgiren els CANTS DE TREBALL, on a vegades un individu cantava tot sol, d'altres eren cants col·lectius i d'altres eren mixtos, on una veu cantava una primera frase i un cor de veus li responien. Ara tocarem un cant de treball que ens ha arribat fins als nostres dies, especialment per la gent que va haver de passar per presó i fer-hi treballs forçats, com va ser el cas de Leadbelly i que cantava:

PICK A BALE OF COTTON

Com hem dit abans, a aquells esclaus se'ls va obligar a formar-se en la religió del seu amo. Els que vivien més propers a les grans mansions en quedaren més afectats que no pas els que vivien més allunyats d'aquelles BIG HOUSES. Els diumenges s'havia d'assistir a les misses i allí s'hi cantaven alguns textos bíblics i cançons religioses d'origen europeu que en ésser interpretades per aquells esclaus adoptaven un aire nou. Aquella gent solia experimentar un alliberament de la seva penúria i en moltes ocasions cantaven aquells evangelis amb un doble sentit: la terra promesa no era una metàfora sino una realitat anhelada.

A continuació cantarem un espiritual negre molt conegut.

DON'T MISS THAT TRAIN

INICIS DEL BLUES:

El blues sorgeix de les plantacions, d'aquella gent que cantava mentre treballava i que els diumenges es trobava en les celebracions religioses i manifestava els seus sentiments i anhels amb aquells cants espirituals.

¿Però quan es pot parlar del blues com a estil musical? Segons els llibres s'atribueix a Ma' Rainey, la mare del blues, el fet de què ella parlés que havia escoltat algú que tocava un blues vers el 1902. El blues com a sentiment ja existia molt abans i hom deia que es sentia BLUE quan es trobava trist. Però quan aquesta música va començar a sonar com a estil propi, no ho podem pas comprovar perquè no tenim cap gravació ni cap document (l'any 1912 W.C, Handy publicà la primera partitura de blues que

es titulava *Memphis Blues*). De tota manera, i segons el testimoniatge de Ma' Rainey, podem afirmar que el blues existia a principis del segle XX. Els seus intèrprets eren descendents dels esclaus i tocaven la guitarra, l'harmònica o cantaven en acabar de treballar per relaxar-se i esbravar-se una miqueta. També hi hagué bons intèrprets entre la gent que tenia alguna discapacitat per treballar: cecs, coixos, etc, que tocaven per guanyar alguna almoina i així sobreviure. D'altres era gent que no volia treballar i els agradava tocar en clubs a canvi d'un salari. Alguns d'ells tocaven en l'àmbit rural i d'altres es traslladaven a les ciutats.

Tot seguit tocarem un blues que explica la història d'una persona a qui tot li surt al revés, i és per això que té:

EL BLUES DE L'INREVÉS!

i que ens haurieu d'ajudar a cantar. La lletra és molt fàcil, diu així:

JO TINC EL BLUES, JO TINC EL BLUES
NO ESTIC BÉ, NO TINC DINERS,
TINC EL BLUES DE L'INREVÉS!

ANYS 20, PRIMERES GAVACIONS:

Hem vist que a l'actual Estats Units també hi va haver una zona de dominació francesa i que corresponia majoritàriament a Louisiana i a tota la part sud als voltants del riu Mississipi. Aquells colons francesos tenien a vegades algun fill de mare esclava que adoptaven com a fill propi, donant-li hi una educació. Entre aquella educació s'aprenia música, que aquells nens mulatos interpretaven de forma més rítmica i sincopada. D'aquesta manera criolla d'interpretar la música europea en sorgí el RAGTIME que és un gènere precursor del jazz. Un dels seus compositors més prolífics fou el cèlebre Scott Joplin (1868-1917) que va compondre uns 50 ragtimes, entre ells *The Entertainer* que posteriorment va ser la banda sonora de la pel·lícula *El Golpe*.

El JAZZ va gestar-se a les acaballes del segle XIX a la ciutat de New Orleans. ¿Què hi passava allà? D'una banda era un port comercial amb molta aflluència de gent. Es donà el cas de què, un cop conclusa la Guerra de Secessió (1861-1865) i en abolir-se "teòricament" l'esclavitud, molts ex-esclaus fugiren per cercar una nova vida. Molts d'ells anaren a parar a Nova Orleans, on vivien en guettos. D'altra banda, també després de l'esmentada

guerra es varen dissoldre les bandes militars i hi hagué un comerç de segona mà d'instruments tals com cornetes, trombons, clarinets, caixes, bombos, etc. Alguns d'aquells instruments eren adquirits per nous músics negres que els aprenien a tocar de forma autodidacte, fent-los sonar imitant la veu humana. Altres d'aquells músics eren d'origen crioll i sabien llegir partitures. Uns i altres, però, tocaven aquells instruments com si els volguessin fer parlar i cantar. L'any 1897 fou legalitzada la prostitució al barri de Storyville de New Orleans i començaren a proliferar les petites orquestres de jazz per actuar de reclam en aquells clubs o BARRELHOUSES (també HONKY TONKS) on hi solien treballar les prostitutes. Alguns pianistes cèlebres d'aquella època s'iniciaren com a xulos d'aquest negoci, controlant la clientela mentre els seus dits trenaven melodies. En aquella època el terme jazz encara no existia i en deien tocar HOT. L'any 1917 la U.S. Navy Department abolí la prostitució degut a problemes amb els seus militars (coincidia que els Estats Units estaven a punt d'entrar en la 1ª Guerra Mundial). Molts músics de jazz optaren per abandonar New Orleans i marxaren a altres ciutats. La forma més fàcil de desplaçar-se era riu Mississipi amunt (aquest riu té 7000 km de longitud i un gran cabdal d'aigües) amb els RIVERBOATS, moltes vegades tocant-hi música en les orquestres que amenitzaven el viatge dels altres passatgers. Ciutats que vorejen aquest riu son St. Louis, Kansas City o Davenport, molt propera a Xicago. Així doncs el jazz també s'hi va desplaçar. De totes elles Xicago fou als anys 20 la ciutat de l'apogeu del JAZZ, de les primeres gravacions i de la producció de fonògrafs. El FONÒGRAF el va inventar Thomas A. Edison l'any 1877 i poc a poc es van anar millorant els primers prototips per fer-los més pràctics i comercials. Els primers en enregistrar discs de jazz van ser THE ORIGINAL JASS BAND l'any 1917 sota la direcció de Nick La Rocca (era un grup de músics blancs). L'any 1918 el cornetista Joe King Oliver es va desplaçar a Xicago i va formar-hi la seva pròpia orquestra amb músics procedents, com ell, de New Orleans. L'any 1922 s'hi reuní Louis Armstrong i l'any 1923 van gravar el primer disc enregistrat per una orquestra negra de jazz: la KING OLIVER'S CREOLE JAZZ BAND.

Ara interpretarem un tema de jazz, i tal i com hem vist que els músics de jazz volien imitar la veu humana amb els seus instruments de vent, ara nosaltres farem al revés: en lloc de que la trompeta soni com una veu, farem que la veu soni com una trompeta despistada. A veure si us agrada la cançó que us proposem:

WON'T YOU COME HOME, BILL BAYLEY?

Els discs es venien molt bé entre la població negra i eren anomenats RACE RECORDS. El primer blues fou gravat per Mamie Smith l'any 1920 amb la companyia Okeh Records i es titulava *Crazy Blues*. En va vendre més de 100.000 còpies. Després de l'èxit, moltes veus femenines foren l'esquer per a produir discos: fou una època d'esplendor per les cantants de blues que solien acompanyar-se per músics de les grans orquestres de jazz de l'època.

Aquelles primeres cantants de blues eren dones molt fermes que procedien del món rural i que elles mateixes dirigien les seves companyies ambulants, contractant els teatres, escollint personal (músics, ballarins, coristes, etc),... ja que a més de cantar blues feien veaudeville i escenificaven les obres. Eren cantants amb veus potents, ja que no hi havia equips d'amplificació i havien de cantar a pèl, sobresortint de l'orquestra de músics que les acompanyava. El mateix passava en els enregistraments: no hi havia taules de so i la veu més poderosa era la que aconseguia crear un solc més profund en la matriu d'aquells futurs discs. D'aquesta manera, les primeres cantants de blues d'èxit foren anomenades SHOUTERS o cridaneres. Aquestes primeres cantants de blues varen entrar en decadència després de la Gran Depressió de l'any 1929. Tot seguit us interpretarem un blues que cantava la més gran d'aquelles Dames del Blues, l'Emperadriu del Blues, la Bessie Smith, a l'estil de les cantants "cridaneres":

NOBODY KNOWS YOU WHEN YOU'RE DOWN AND OUT

PRIMERES AGRUPACIONS DE MÚSICS DE BLUES:

Entretant, en el món rural, s'hi seguien desenvolupant els músics de blues que amb les seves guitarres i harmòniques s'acompanyaven mentre cantaven les seves històries. Paral·lelament també apareixeren les primeres bandes de blues acústic, on els músics s'ajuntaven per animar les festes. Per tal de portar el ritme i fer ballar a la gent es feia servir qualsevol cosa com a element de percussió, des d'una simple ampolla que es podia bufar o bé una planxa de rentar la roba rascada amb unes culleres. Ara tocarem una peça del repertori d'aquestes primeres bandes de blues que s'organitzaven per animar les festetes, i ja que no ens queden mans per fer la percussió, us demanem les vostres. Heu de seguir, però les indicacions del professor Joan Pau Cumellas, tal i com ell indiqui.

THEY'RE RED HOT

MIGRACIONS:

A les plantacions la vida no era gens fàcil i molts parcers varen decidir marxar a les ciutats a buscar feina a les fàbriques. Els trens eren, a més d'un mitjà de transport, una esperança d'una millora de vida. El ritme del tren està molt present en el blues i moltes lletres fan referències a trens que passen i s'emporten algú estimat. Escoltem-ho amb un exemple.

MYSTERY TRAIN

L'HARMÒNICA EN EL BLUES:

Explicacions d'en Joan Pau. Sorolls i sons d'animals emesos per l'harmònica. L'harmònica com a instrument ideal per a ensenyar els nens a fer música.

JOAN PAU TOCANT L'HARMÒNICA

BLUES URBÀ:

En aquestes migracions de sud a nord per part de molta població rural, també s'hi desplaçaren molts músics que volgueren provar fortuna en les grans ciutats del nord. Entre els anys 20 i 40 alguns músics de blues rural foren enregistrats per caçatalents. En habitacions d'hotels s'improvisaven uns petits estudis de gravació i el músic feia diverses sessions. Si aconseguia vendre discs esdevenia popular i repetia l'experiència, i si no, es perdia en l'anonimat. Foren els pioners del blues i el seu estil constitueix un arxiu important en la música folk nordamericana. Però aquells músics arribaren a les ciutats i s'adaptaren a la massificació. A Xicago, entre el 1928 i el 1947 existí un segell discogràfic especialitzat en blues, que va registrar els artistes que tocaven a la ciutat i tingué un so característic: el so BLUEBIRD (barreja de blues rural, jazz i veaudeville). Big Bill Broonzy, Tampa Red, Memphis Minnie, Washboard Sam, Big Boy Crudrup, etc. foren els músics més importants d'aquest estil de blues. A mitjans dels anys 40 aparegué el blues urbà amb artistes procedents del Delta del Mississipi que s'afincaren a Xicago, gent com Muddy Waters, Howlin' Wolf, Willie Dixon, Jimmy Reed, Elmore James, etc. Es reunien en petites agrupacions, s'amplificaren els instruments i actuaren de reclam en festes i clubs de la ciutat, revolucionant aquell blues rural dels inicis. Amb ells aparegué el conegut so SOUTH SIDE de Xicago.

INFLUÈNCIES:

La creativitat d'aquells bluesmen va esclatar a partir del 1945, en el què ha estat conegut com el so SOUTH SIDE de Xicago. En aquella ciutat hi havia, com a tantes altres, una gran demanda de mà d'obra en la indústria siderúrgica, que, degut a les guerres mundials, estava en ple desenvolupament. Però pels músics hi ofería un atractiu suplementari pel gran nombre de clubs, sales d'espectacles, prostíbuls, etc.... La indústria discogràfica va prosperar i créixer prenent com a seu Xicago, així com les agències d'espectacles. Així doncs, aquells músics que procedien dels camps i arribaven a Xicago trobant-se als carrers del mercat de MAXWELL

STREET, poc a poc anaren situant-se en el món de l'espectacle, professionalitzant-se, gravant discos i fent gires arreu del món.

BOOGIE WOOGIE:

A inicis dels anys 50 el south side blues tenia una gran popularitat i seguí evolucionant. La ràdio va contribuir molt en la divulgació del blues: ¡el mateix B.B.King va treballar-hi! Amb la comercialització, el blues comença a adaptar-se a les exigències del consumidor i els temes perden la veu autobiogràfica per esdevenir motius de divertiment. Era freqüent organitzar festes a casa d'algú i del què es recollia entre els assistents es pagava el lloguer del pis al propietari. En deien HOUSE RENT PARTIES i el blues que s'hi tocava evolucionà en l'estil HOUSE ROCKIN'. A partir de 1954 el ROCK 'N' ROLL començà a guanyar posicions fins al punt de relegar el blues als vells de la classe obrera. Amb l'apogeu del Rock 'n' Roll el blues entrà en crisi.

En una cançó que Brownie Mc Ghee va cedir a Muddy Waters, aquest deia que el blues era una mare y va tenir un fill, el nom del qual era Rock 'n' Roll. Però d'aquell engendrament, ¿qui n'era el pare? Doncs sens dubte, el BOOGIE WOOGIE. Sí, el boogie woogie, un estil pianístic basat en el blues on la mà esquerra segueix un patró rítmic seguint un arpegi i la mà dreta fa la melodia i els acords. Aquest estil va fer-se molt popular en els seus inicis a Texas (FAST WESTERN BLUES) per desenvolupar-se a St. Louis, Detroit i Kansas City a partir d'interprets de ragtime, i finalment va prendre forma definitiva a Xicago a les primeres dècades del segle XX. Toquem un boogie woogie per reconèixer-hi el germen del R 'n' R i amb aquesta cançó acabarem la nostra conferència-concert que desitjem que us hagi agradat. Podeu acompanyar-nos cantant! Molt bon dia tingueu!

OO BA BA LEE BA

CONTINGUTS DEL BLUES:

¿De què tracten els blues? En línies generals, el blues rural (que abasta tant el blues fet a les plantacions com el de les ciutats, on els intèrprets tocaven a la manera acústica) explica històries més autobiogràfiques. El blues de les primeres dames era més promiscu, amb un doble sentit en les lletres i el sexe com a rerafons. Les lletres del blues del south side són més desimboltes. Els temes més recurrents en tot tipus de blues son l'amor, el desamor, sexe, viatjes, trens, carreteres, feina, segregació, inundacions, alcoholisme, maltractes, solitud, etc... la majoria de les vegades explicat amb una certa ironia i amb un doble sentit. Algunes lletres tenen un elevat to poètic i d'altres són simples i sense originalitat.

RÍTMICA I ESTRUCTURA DELS BLUES:

Degut a què en els seus orígens la majoria d'intèrprets de blues eren analfabets, aquesta música es basa en la repetició. Era una manera de recordar més fàcilment la lletra. El més important d'un blues és que tingui pulsació, és a dir, que rítmicament funcioni, sense presses i fent-nos moure el peu. A nivell d'estructures trobem els blues més típics que són de 12, 8, 16 i 32 compasos i bluesos sense estructura aparent.

INTÈRPRET DEL BLUES=CREADOR:

¿Per què en tota la conferència he esmentat en tots els casos la paraula intèrpret de blues, en lloc de creador de blues? Doncs perquè, a diferència del què passa amb la música clàssica on el respecte per l'autor condiciona l'intèrpret, en el blues el que l'interpreta és tant creador com el que l'ha compost, ja que cada intèrpret dóna una nova vida i un nou enfoc a un mateix tema. Així doncs, podem afirmar que en el blues hi ha tants estils com intèrprets.